

XALQARO VALYUTA BOZORI VA O‘ZBEKISTONDA VALYUTA OPERATSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO‘NALISHLARI

Abdullayev Asrorjon Ravshanjon o‘g‘li

TDIU Magistratura bo‘limi, Davlat moliyasi va xalqaro moliya yo‘nalishi 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7294982>

Annotatsiya. Ushbu maqolada jahon moliya bozorining iqtisodiy mohiyati, ijtimoiy xususiyatlari va uning nazariy va uslubiy jihatlari, uning asosiy va qo‘shimcha funktsiyalari va tamoyillarini, bozor vositalarini amalga oshirish ko‘rib chiqilib, ishtirokchi institutlar nuqtai nazaridan ilmiy asoslangan. uning o‘ziga xos jihatlari funktsiyalarini bajarish.

Kalit so‘zlar: jahon moliya bozori, xalqaro moliya bozori, kapital akkumulyatsiyasi, qayta taqsimot, qarz kapitali, qarz vositalari, hosilaviy shartnomalar, evrovalyutalar bozori, uslubiy yondashuv, iqtisodiy agentlar manfaati.

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО РЫНКА И ВАЛЮТНЫХ ОПЕРАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В данной статье рассмотрены и научно обоснованы экономическая сущность мирового финансового рынка, его социальные характеристики и его теоретико-методологические аспекты, его основные и дополнительные функции и принципы, реализация рыночных инструментов с точки зрения институтов-участников. . Выполнение его специфических функций.

Ключевые слова: мировой финансовый рынок, международный финансовый рынок, накопление капитала, перераспределение, заемный капитал, долговые инструменты, производные контракты, рынок евровалют, методологический подход, заинтересованность экономических агентов.

PROSPECTIVE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL EXCHANGE MARKET AND FOREIGN EXCHANGE OPERATIONS IN UZBEKISTAN

Abstract. This article discusses the economic nature of the global financial market, its social features and its theoretical and methodological aspects, its main and additional functions and principles, the implementation of market instruments, and is scientifically based from the perspective of participating institutions. to perform the functions of its peculiarities.

Keywords: global financial market, international financial market, capital accumulation, redistribution, debt capital, debt instruments, derivative contracts, euro market, methodological approach, interests of economic agents.

KIRISH

Tijorat banklarining o‘zaro vakillik munosabatlari geografik yo‘nalishiga ko‘ra ichki va tashqi munosabatlarga bo‘linadi. Ichki munosabatlar deganda, bir mamlakat ichidagi tijorat banklari o‘rtasidagi o‘rnatilgan o‘zaro vakillik munosabatlari tushuniladi. Xalqaro hisob-kitoblarning asosiy qismi tashqi vakillik munosabatlari orqali amalga oshiriladi. Bunda to‘lovlar «Nostro» va «Vostro» vakillik hisob varaqlariorqali amalga oshiriladi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarining rivojlangan xorijiy davlatlarning tijorat

banklari bilan bir tomonlama tashqi vakillik munosabatlariga ega ekanligi xalqaro operatsiyalar ko‘lamini kengaytirishga salbiy ta‘sir qiladi. Masalaning mohiyati shundaki, Respublikamizning yirik tijorat banklari rivojlangan xorijiy davlatlarning tijorat banklarida o‘zlarining «Nostro» vakillik hisob varag‘iga ega. Rivojlangan xorijiy davlatlarning tijorat banklari esa, respublikamizning tijorat banklarida o‘zlarining «Vostro» vakillik hisob varag‘iga ega emaslar.

Shuni ham qayd etib o‘tish lozimki, hozirgi kunda vakolatli banklar valyuta amaliyotlarini amalga oshirish doirasini jahon amaliyotiga muvofiq kengaytirishga yordam beradigan O‘zbekiston valyuta bozorini erkinlashtirish bo‘yicha chora- tadbirlarni amalga oshirishni hisobga olgan holda, manfaatdor organlarga xalqaro valyuta bozori faoliyat yuritish uslublarini diqqat bilan o‘rganish hamda mamlakat iqtisodiyotiga salbiy ta‘silarga yo‘l qo‘ymaslik maqsadida valyuta risklarini tartibga solish instrumentlarini qo‘llash uchun shart-sharoitlar yaratish lozim. munosabatlarga bo‘linadi. Mijozlarning operatsiyalariga ularga trast xizmati ko‘rsatish operatsiyalari, mijozlarning tijorat operatsiyalari, ularning majburiyatlari bo‘yicha to‘lov topshiriqnomalari, cheklar, hujjatlashtirilgan akkreditivlar va inkasso vositasida to‘lovlarni amalga oshirish operatsiyalari, qimmatli qog‘ozlar bilan bog‘liq opratsiyalar, ularga kafolatlar berish va boshqa operatsiyalar kiradi.

TADQIQOT NATIJALARI

Banklarning o‘z operatsiyalariga xorijiy valyutada kreditlar berish va kreditlar olish, depozitlar qabul qilish valyutalarni, qimmatli qog‘ozlarni sotib olish va sotish operatsiyalari kiradi.

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarining birontasi hozirgi kunga qadar xalqaro qimmatli qog‘ozlar bozorining listingiga kirmagan. Bu esa, ularning xorijiy valyutadagi yozalgan qimmatli qog‘ozlar bilan bog‘liq operatsiyalarini rivojlantirishgato‘sqinlik qiladi.

Ko‘pchilik holatlarda o‘zaro vakillik munosabatlari ikki tomonlama yoki bir tomonlama hisob varaqlari ochish yo‘li bilan amalga oshiriladi.

Ayni vaqtda, hisob varaqlari ochmasdan turib ham o‘zaro vakillik munosabatlarini o‘rnatish mumkin. Bunda xalqaro hisob-kitoblar uchinchi bankda ochilgan hisob varag‘i orqali amalga oshiriladi.

Tijorat banklarining xalqaro hisob-kitob munosabatlarini XIM tizimidagi o‘rmini belgilovchi ikkinchi asosiy omil ularning xalqaro elektron to‘lov tizimiga ulanishi hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so‘ng, bank sohasida olib borilgan islohatlar natijasida qisqa muddatda milliy elektron to‘lovlar tizimi joriy etildi. Buning natijasida O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarida xo‘jalik subektlari o‘rtasida to‘lovlar o‘tkazish vaqti keskin ravishda qisqardi. Ushbu ma‘lumotlar quyidagi diagrammada keltirilgan.

Bundan tashqari zaxira shakllantirish mumkin bo‘lgan valyutalar (AQSh dollari, fund sterling, fransuz franki, nemis markasi, yapon yeni va boshqalar) bir tomondan kamaygan bo‘lsada (butun yevpopada yevro ning yagona pul birligi sifatida qabul qilinishi natijasida nemis markasi, shvetsariya franki, fransuz franki, fund sterling (qisman) kabi zaxira shakllantiradigan valyutalar muomiladan chiqib ketishi hisobiga), bir tomondan jahon moliyaviy inqirozi davrida neft narxining keskin ko‘tarilishi va neftni eksport qiluvchi yirik mamlakatlarning pul birliklarining jahon bozoriga kirib kelishi natijasida jahon valyutalari

ko'payib ketdi.

Konferensiyada qabul qilingan yana bir tamoyilga ko'ra butun dunyoda erkin valyuta kurslari rejimi amal qilishi kerak edi. Lekin hozirda bor-yo'g'i jahonning 23 davlatida ushbu rejim amal qilib, 100 dan ortiq davlatlarda yo qat'iy belgilangan valyuta tizimi yoki boshqariladigan rejimdagi valyuta kurslari muomilasi taminlangan.

Bu holatlarning barchasi xalqaro valyuta fondini qayta isloh qilishni talab qiladi. Chunki hozirgi kunda xalqaro valyuta fondi moliyaviy va valyuta munosabatlarini to'liq va izchil nazorat qilish imkoniyatiga ega emas. Masalan xalqaro valyuta bozorlari tizimining yangi ko'rinishi FOREX tizimini nazorat qilish juda mushkul. Bu bozorni tartibga solib bo'lmaydi deyish ham mumkin. Bu bozorning malum manzilda joylashmagani qolaversa u butun kun davomida faoliyat olib borishi unda bo'layotgan operatsiyalarni nazorat qilish imkoniyatini cheklaydi.

MUHOKAMA

Fikrimizcha, jahon moliya bozori tushunchasiga uslubiy yondashuv ushbu tushunchani bir tomondan izohlashning iloji bo'lmaganligi tufayli, ko'p o'lchamliligini tushunishga asoslanishi kerak. Hatto eng asosiy tushuncha ham bir necha omillarni – bozorda yuzaga keluvchi munosabatlarning iqtisodiy mohiyati, unda aylanuvchi moliya aktivlari, bozorda bitimlarni amalga oshiruvchi sub'ektlar, shuningdek, ularning jahon iqtisodiyotidagi ahamiyatini rad etishi mumkin. Shuning uchun turli mualliflarning jahon moliya bozori tushunchasiga tahlil etilgan yondashuvlaridan o'zaro to'ldiruvchi sifatida foydalanish mumkin.

Jahon moliya bozori rivojlanishining geografik tuzilishi tahlili rivojlangan mamlakatlarning ustunligini ko'rsatadi. Shimoliy Amerika mamlakatlari (AQSh va Kanada), Evropa Ittifoqi mamlakatlari va Yaponiya umumanjahon bozorining uchdan bir qismini egallaydi.

XULOSA

Jahon bozoridagi joriy yo'nalishlarning tadqiq etilishiga ko'ra, yaqin va uzoq muddatli istiqbolda aksariyat davlatlar moliya sektorida chuqur o'zgarishlar ehtimoli mavjud.

2009-2010 yillarda ishbilarmonlik faoliyatining jonlanishiga qaramay, hozirgi jahon moliyaviy inqirozi oqibatlarini to'liq bartaraf etilmagan. Bizning fikrimizcha, yaqin bir necha yilda jahon moliya bozorida ikki asosiy omil – jahon moliyaviy inqirozi oqibatlarining bevosita ta'siri, shuningdek, barqarorroq moliya tizimini tashkil etishga qaratilgan va inqirozni keltirib chiqaruvchi tartibga solish muhitining o'zgarishi hukmronlik qiladi.

Natijada, moliya sektori faoliyati, moliya institutlari hajmi, operatsiyalarni moliyalashtirish usullari, xatarlarni boshqarish siyosati, alohida davlat (mamlakat)lar va jahon moliya bozorlaridagi raqobat xususiyatlarida miqyosli o'zgarishlarning ehtimoli mavjud.

REFERENCES

1. Shernayev A.A, Qalandarov Z.I. Strategik rivojlanish sharoitida mahalliy byudjetlar daromadlarini takomillashtirish yo'nalishlari. // «Студенческий вестник»: научный журнал. – № 20(165). Часть 14. Москва, Изд. «Интернаука», 2021. – с. 74-76
2. Shernayev A.A, Qalandarov Z.I. Sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirishda mahalliy

- byudjetlarning rolini oshirish masalalari // «Интернаука»: научный журнал - № 20(196). Часть 7. Москва, изд. «Интернаука», 2021. - с. 58-60
3. Shernaev A.A. Principles and methods of organization of the internal tax control system in joint stock company // International Journal of Economics, Business and Management Studies - ISSN:2347-4378 SJIF Impact Factor(2021) :7.473, Journal DOI: 10.36713/epra1013 (Volume: 8, Issue: 4, April 2021), Pages: 43-53.
  4. Shernaev A.A. Aksiyadorlik jamiyatlarida soliqlarni rejalashtirish: xususiyatlari va uslubiyoti masalalari // "Science and Education" Scientific Journal. March 2021 / Volume 2 Issue 3, 454-469-p.
  5. SHERNAEV A.A. TAX ANALYSIS IN MICROLEVEL TAX PLANNING // ELECTRONIC JOURNAL OF ACTUAL PROBLEMS OF MODERN SCIENCE, EDUCATION AND TRAINING. FEBRUARY, 2021 -IV. ISSN 2181-9750, 75-82-p.
  6. SHERNAEV A.A. ON THE ISSUE OF THE EFFICIENCY OF TAXATION OF JOINT STOCK COMPANIES // «ЭКОНОМИКА И БИЗНЕС: теория и практика». Международный ежемесячный научный журнал - №9-2 (67). Москва, изд. ООО «Капитал», 2020. – с. 149-152.
  7. Tohir Malikov, Khotamjon Kobulov. Models of market economy formation and Interaction of fiscal policy // International Journal of Economic Growth and Environmental Issues - ISSN: 2321-6247 SJIF Impact Factor ((2021): 8.047, Journal DOI: 10.36713 / epra0713 (Volume: 9, Issue: 2) , February 2021)
  8. Кобулов Х.А. Вопросы финансовой безопасности в условиях модернизации Республики Узбекистан // «Интернаука»: научный журнал - № 3(132). Часть 2. Москва, Изд. «Интернаука», 2020. - с. 14-16
  9. Khotamjon Kobulov, Sherzod Jalilov, Sherali Sultanov, Nodira Soatova. Modeling the processes of forming a strategy for the revenue potential of local budgets // Journal of Advanced Research in Dynamic and Control Systems. VOLUME 12, ISSUE 6. 2020. DOI: 10.5373 / JARDCS / V12I6 / S20201161. Pages: 1210-1216
  10. Shernaev A.A. O‘zbekiston Respublikasida kompaniyalar tashqi iqtisodiy faoliyatini amalga oshirishda soliqlarni rejalashtirish // “Xalqaro moliya va hisob” ilmiy elektron jurnali. №2, aprel, 2020 yil.
  11. Shernaev A.A. GENERAL METHODOLOGICAL BASES OF TAX PLANNING IN ENTERPRISES // International Journal of Economics, Commerce and Management United Kingdom ISSN 2348 0386 Vol. VIII, Issue 4, April 2020 Licensed under Creative Common Page 357
  12. Shernayev A.A. Budjetdan tashqari jamg‘armalar moliyaviy resurslarini shakllantirish va taqsimlash amaliyotini takomillashtirish yo‘nalishlari // «Студенческий вестник»: научный журнал. – № 1(99). Часть 6. Москва, Изд. «Интернаука», 2020. – с. 87-89
  13. Шернаев А.А. Налоговое планирование в системе обеспечения финансовой безопасности в акционерных обществах // «Интернаука»: научный журнал - № 12(141). Часть 2. Москва, изд. «Интернаука», 2020. - с. 43-45
  14. Abdullaeva Sh.Z. Xalqaro valyuta kredit munosabatlari. Darslik. Toshkent “IQTISOD-MOLIYA”, 2005 yil, 588 bet.

15. Jumaev N., Burxonov U. «Moliyaning dolzarb muammolari», Toshkent «Yangi asr avlodi» nashriyoti, 2003 y.